

Sigida 6

Furaw tacogo numan ni u tacogo jugu

Mogɔ be se ka fura numanw sɔɔ fura feereyɔɔw la, nka a dɔw be yen jɛci te minnu na walima u tawaati temenen don.

Ani fana tuma dɔw la, fura numan caman te ta u tacogo la, o de be a to u be tijeni ke ka teme jeni kan. Walasa fura ka mako jɛ, a ka kan ka ta a tacogo la. Fura te yen farati te min na.

Fura dɔw farati ka bon ka teme dɔw kan. A kolɔsilen don tuma dɔw la ko mogɔ caman be furaw ta minnu farati ka bon banamisenniw furakeli la. Misali la, n ye a ye ko den dɔ fatura ka a sababu ke a ba ye banakisefagalan dɔ ke ka a ka mura furake min tun man kan ka di a ma. Faratiba be fura minnu na, aw kana olu ke ka banamisenniw furake abada.

Aw ye aw hakili to a la ko fura be se ka mogɔ faga.

Sariya dɔw ka kan ka bato fura tali la:

1. Sani aw ka fura ta, aw ye aw jija cogo beɛ la ka dɔgɔɔɔɔ jininka fɔɔ.
2. Aw be fura minnu ta, aw ye u beɛ kelen kelen tacogo numan ni u tali kolɔɔɔw jini ka u dɔn (aw ye seben jɛ binkenemanw lajɛ).
3. Aw kana teme fura tata hake kan abada, nka aw ye furaw ta fɔ ka se dɔgɔɔɔɔ ka waati kofɔlen ma.
4. Aw kana fura ta abada ka a sɔɔ a jɛci te aw ye.
5. Ni fura ma aw ka bana nɔgɔya, aw ye a tali dabila.

6. Sani aw ka fura ta, aw ye a jatemine ni a waati dafalen te (a sebennen don a foroko kan). Ni fura jeci waati dafara, faratiba be a tali la. Nka ni a waati ma dafa, a be se ka bana keke.

Jatemine: Kolosiliw ye a jira ko keneyabaarakela dow ni dogotow caman be fura dow di mogow ma hali ni u jeci te o tigiw ye. U hakili la ko banabagatow nimisi tena wasa ni fura ma di u ma. Aw ye a jini aw ka dogotow (furakebaga) fe a ka fura di aw ma min jeci be aw ye.

Aw kana fura ta abada ka a soro aw mako te a la walima ka a soro aw te a jeci don.

1 An mako be fura la tuma jumen?

Bana caman be yen minnu be keneya u yere ma ka a soro fura ma ke u la i n'a fo sogsogw ni mura. Walasa farikolo ka se ka bana kun ka tila ka a keke, aw dan ye ka nin ladilikan ninnu matarafa:

- ka saniya sariyaw bato;
- ka to ka i segenlafijne bo;
- ka dumuni nafama dun.

Hali ni aw be fura ta ko bana ka jugu, **farikolo de ka kan ka bana keke folo**. Fura be farikolo deme doron de. Saniya, segenlafijnebo ni dumuni jumanw nafa ka bon kosebe bana furake la.

2 Dantemewale juguw furaw tali la

Ninnu ye filiw ye mogow ka teli ka minnu ke ni u be tubabufuraw ta. Fura minnu file, olu tacogo jugu de ye mogw caman ka saya sababu ye san o san. **Aw ye aw janto aw yere la!**

1. Kuloromisetini (*Chloromycetin*) Kuloranfenikoli (*Chloramphenicol*) (seben je 356)

Nin fura ninnu tali man ni konoboli ni fagonfagonlabanaw furakeli la barisa u farati ka bon kosebe. Aw ka kan ka a ta tifyidi doron de la (aw ye seben je __ laje). Denyereni minnu si te kalo 1 bo, aw kana nin fra in di olu ma abada.

2. Ositosini (*Oxytocine*), Pitosini (*Pitocin*), erigonowini (*Ergonovine*), erigotarati (*Ergotrate*), and Misoporositoli (*Misoprostol*) ani sitoteki (*Cytotec*) (seben je 390-391 laje)

A ka ca a la lajiginnimuso dow be nin fura in di musokonoma ma walasa ka jiginni teliya. O ye farati juguba ye. Denba walima den ni be se ka to a da fe. Aw ye a ke **doron** walasa ka basi jo jiginni kofe (aw ye sigida 18 laje).

3. Pikiriw

Hakilina min be an kun na ko pikiriw ka ni ka teme furakise kan, o te tije ye. Tuma caman, fura minnu be kunu olu ni pikiri beɛ jɛci ye kelen ye. Ka da o kan, **fura minnu be ke pikiri sira fe olu farati ka bon kɔsebe ka teme fura kunutaw kan.** Senfagabana taamasijɛ be mɔɔ min na, (ni mura be a senkɔɔ), ni i ye pikiri ke o tigi la, o be se ka ke mulukuli sababu ye (seben jɛ 74 lajɛ). Pikiri keli ka kan ka dan hake la kɔsebe wa pikiriminenw ka kan ka tobi walasa ka u banakisew faga. (Aw ye sigida 8 lajɛ).

4. Penisilini (Pénicilline)

Penisilini be bana damadɔw dɔɔɔn de furake. Penisilini tali danteme kojugu dimi, mugu walima farigan na, o ye filiba ye. A ka ca la, jolida te dimi minnu na, hali ni o ye a sɔɔ a yɔɔ bilennen don, kɔkɔ fosi te olu la wa olu mako te penisilini walima banakisefagalan werew la. Penisilini ka jugu mɔɔ dɔw ma. Sani aw ka a ta, aw ye a tacogow kalan minnu jɛfɔlen don gafe jɛ nataw kɔɔ ani aw ka u bato ka jɛ.

5. Penisiteremisini (furaw jagaminen)

Nin fura ninnu ye penisilini ni sitereputomisini jagaminen ye. U tali walasa ka murasɔɔɔɔɔɔ ni mura keke, o damatemenen don ka da kun saba kan:

- U te fosi jɛ murasɔɔɔɔɔɔ ni mura keleli la;
- U be se ka kasara jugu lase mɔɔ ma min be se ka a faga;
- U tali be se ka sɔɔɔɔɔɔɔɔninje furakeli geleya.

6. Witamini B₁₂ ni bijetuluw

Nin fura ninnu jɔda fosi te jolidese ni fangadɔɔɔya la, fo ni a bɔra bana kelen kelenw na. Ani fana, kɔkɔ dɔw be sɔɔ u la ka da a kan pikiriw don. An ka kan ka u ta dɔɔɔɔɔɔɔɔɔ de ka yamariya kɔɔ jolisegeɛge kɔfe. Jolidese geleyaw caman kɔɔ, a ka ni an ka joliseginfurakisew ta.

7. Witamini werew

A ka ca a la, **aw kana witamini pikiriw ke.** Pikiriw kasara ka bon kɔsebe, u da ka gelen wa u man fisa ni furakisew ye.

A ka ca a la mɔɔ caman be wari tije furaw la vitamini nafamabaw te fura minnu na .A ka fisa ka dumuniw san i n'a fɔ shefan, tige, sho, kɔkɔ kene walima kumunen, jege, sogo, yiridenw, vitamini ni fen nafama werew caman be sɔɔ minnu na.

Mɔɔ min be dumuni ke ka jɛ o tigi mako te vitamini fosi were la.

8. Anaboliki siteroyidi (*stéroïdes anabolisants*) nandoroloni (*nandrolone*) dekanowati (*decanoate*), durabolini (*durabolin*) dekadurabolini (*decadurabolin*), orabolini (*orabolin*), sitanozɔɔli (*stanozol*), organaborali (*organaboral*). Izinitigiw ka tɔɔ caman werew be yen.

Anaboliki siteroyidi (anabolic steroids) dilannen don ni ce lawaji ye, a dili man ji denmisenw ma walasa u ka fanga sɔɔ ani ka mɔdiya. A be se ka fɔɔ ka denmisenni mɔdiya, nka a be laban ka a kundama dan sira la joona ka a sɔɔ a tun be se ka mɔ ka teme o hake kan ni a tun ma fura in ta. Anaboliki steroyidi (anabolic steroids) tali kɔfe kolokɔɔ ka bon, a be si bɔ musomani jeda la ka a jeda ke i n'a fɔ ce, min te ban hali ni a ye fura in tali dabila. **Aw kana mɔdiya fura di denmisenniw ma abada.** Sani aw ka mɔdiya fura san den ye, aw ye o wari don dumuni nafama na, ka a di a ma.

9. Kolotugudadimi furaw ((Butazoni (*Butazones*), okisifanbutazoni (*oxyphenbutazone*), amidozoni (*Amidozone*) ni fenilibutazoni (*phenylbutazone*), ani butazolidini (*Butazolidin*))

Tuma dɔw la, nin kolotugudadimi furaw (kolotugudadimi) be se ka jolilabana jugumanba (agaranulositosi) bila mɔɔ la. Ani fana, u be se ka fiye bila furu, biye ni kɔmɔkili la. **Aw kana nin fura jugu ninu ta abada.** Asipirini (aspirine) (seben ne 378) walima ibuporofeni (ibuprofen) (seben ne 379) farati man bon kolotugudadimi furakeli la, wa a da fana ka nɔɔn. Ni dimi ni farigan dɔɔn don, aw be se ka asetaminofeni (*acetaminophen*) ta.

12. Fura pagaminenw

Tuma dɔw la, aw be fura fila walima a caman pagaminen sɔɔ furakise kelen walima furaji kelen na. U te mako ne ani fana u da ka gelen ni u dilanna nin cogo la. **A ka ca a la, u ka tijeni ka bon ni u ka jeni ye.** Ni mɔɔ bena fura pagaminenw seben aw kun, aw ye a jini a tigi fe a ka fura seben, fura min nafa ka bon kɔsebe. Aw kana aw ka wari tijeni fura nafantanw na.

Sidabana furakise dɔw pagaminen de be na (aw ye seben ne 397 laje). O be u tali nɔɔya.

Aw ka kan ka **aw yere tanga** fura pagaminen minnu ma, olu de file:

- **Sɔɔsɔɔɔfuraw ni kaari labɔfuraw** pagaminen be sɔɔsɔɔɔfura minnu na. (A ka ca a la, o sɔɔsɔɔɔfuraw te mako ne ani; u pagaminen ni u pagamibali bee lajelen sanni ye wari latijeni ye.)
- **Banakise fagafuraw** minnu ni kɔnɔboli fura pagaminen don.
- **Furudimi furaw minnu ni kɔnɔnajioli fura pagaminen don.**
- **Dimi fura fila** walima a caman pagaminen (asipirini ni asetaminofeni, tuma dɔw la ani kafe pagaminen).

5. Fura dɔw tali farati ka bon bana kerɛnkerɛnnen dɔw la. Misali la, sayitɔw man kan ka furake ni banakisefagalanw walima fura farimanbaw dɔw ye, barisa fiɲe bilalen don u biɲe na, a la furaw be se ka ke pɔsɔni ye u farikolo ma (aw ye sigida 172 laɲe).

6. Farikololajidese walima kɔmɔkilibana be mɔɔ minnu na, olu ka kan ka u ka fura tataw dɔn. Fura minnu be farikolo degun, aw kana teme olu tako kelen kan, fo a tigilamɔɔ ka ɲegeɛ ke ka ɲe. Misali la, ni farigan jugumanba walima farikololajidese be den dɔ la, aw be aspirini kise kelen dɔɔn di a ma fo a ka ɲegeɛke damine tuguni. **Aw kana silifamidi di farikololajidesebagatɔ ma abada.**